

Inspiratie rapport voor het herinrichten van schoolpleinen

Van schoolplein naar buitenlokaal

Geschreven door:

Roos Klaver, Opleiding Sportkunde, Hanze Hogeschool

Wendy Lania, Opleiding Fysiotherapie, Hanze Hogeschool

23-05-2023

Geïnitieerd door SportDrenthe

Inhoud

INLEIDING	3
WIE ZIJN ERBIJ BETROKKEN?	4
HET BELANG VAN BUITEN EDUCATIE	6
STAPPENPLAN VOOR BUITENLOKAAL.....	8
ORIËNTATIEFASE.....	8
ONTWERPFASE.....	8
VOORBEREIDINGSFASE	9
REALISATIEFASE	9
NAZORGFASE	9
VOORBEELDEN	10
ONDERGROND	10
PLANTEN.....	12
SPEELTOESTELLEN	15
WATERELEMENTEN	16
.....	16
KUNST & CULTUUR TOEPASSEN AAN JE SCHOOLPLEIN	17
INDELING	19
ERVARINGEN EN VOORBEELDEN VAN SCHOLEN.....	21
DO IT YOURSELF	25
VETBOLLEN MAKEN	25
VOGELHUISJES BOUWEN EN BESCHILDEREN	26
EEN INSECTENHOTEL MAKEN	26
AANLEGGEN KLEINE BEESTJES TUIN	27
HET PLAATSEN VAN EEN REGENTON	28
PLANTENBAKKEN BOUWEN	29
SPELEND LEREN/WAT KAN JE DOEN OP HET SCHOOLPLEIN	31
LESSEN VAN HET IVN.....	31
LEREN OP HET SCHOOLPLEIN	33
WEEKTAKEN	35
HOE MOETEN WE DIT FINANCIEREN?	36
PRIJSLIJST	37
AFRONDING	40
EXTRA INFORMATIE/INSPIRATIE	41
INFORMATIE OVER SCHOOLPLEINEN	41
INFORMATIE OVER HET AANSCHAFFEN VAN MATERIALEN EN PLANTEN/BOMEN	41
VOOR MEER INSPIRATIE.....	41
BIJLAGE 1: DE NEGEN STAPPEN NAAR EEN BEWEEGVRIENDELIJKE OMGEVING.....	42
BIJLAGE 2: BOMEN TABEL.....	46
BIJLAGE 3: FONDSSEN	47
LITERATUURLIJST	48

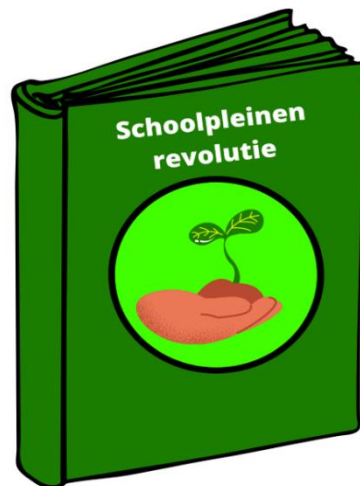
Inleiding

Het schoolplein, een plek die elk persoon zich wel herinnert van zijn of haar kindertijd. Misschien was het er erg leuk, misschien wat minder maar het is een plek waar u als kind vast veel tijd heeft doorgebracht. Lekker spelen in de modder, rennen over de tegels of klauteren in bomen het hoorde er allemaal bij. Maar weet u dat dit tegenwoordig helemaal niet zo vanzelfsprekend meer is? Vaak zijn schoolpleinen betegeld en geven niet veel ruimte voor creativiteit. Hier kunnen wij verandering in brengen.

Dit rapport is geschreven naar aanleiding van de schoolpleinen revolutie in Drenthe. Dit is een project dat zich bezighoudt met het herinrichten van schoolpleinen met de nadruk op natuur, beweging en kunst en cultuur. Het schoolplein wordt omgebouwd tot buitenlokaal waar kinderen kunnen spelen en leren. Het rapport is geschreven voor scholen in de provincie Drenthe die zelf aan de slag willen met het herinrichten van hun schoolplein tot buitenlokaal.

Wat is een buitenlokaal? Een buitenlokaal is een plek voor kinderen en leraren om samen meer over de natuur te weten te komen, maar ook om bestaande lessen en educatie naar buiten te brengen. De kinderen worden creatief geprikkeld waardoor ze niet alleen plezier krijgen in het leren, maar ook meer onthouden! De leerlingen gaan actief aan de slag met de opdrachten die zij krijgen van de leraar en komen samen tot een goede oplossing. Ontdekken, onderzoeken, beleven, rennen, klimmen en klauteren horen allemaal bij het concept buitenlokaal. Samenwerken is een groot deel van het inbrengen van cultuur op het schoolplein en dit gaat met een groen schoolplein vanzelf! Het leren samenwerken en het aannemen van verschillende rollen als het gaat om probleemoplossing, zorgen ervoor dat kinderen betere communicatieve vaardigheden ontwikkelen en er minder conflicten ontstaan op het schoolplein.

Met dit rapport hopen wij u te inspireren en adviseren over het aanleggen van een groen schoolplein en een buitenlokaal. Ook willen wij u graag uitleggen wat voor voordelen dit heeft op de gezondheid van kinderen. Andere onderwerpen die besproken worden zijn financiering, mogelijkheden tot buiten les, voorbeelden en een stappenplan.

Wie zijn erbij betrokken?

De initiatiefnemers

Sinds 1968 is SportDrenthe een organisatie die zelfstandig de belangen van de sport - in de ruimste zin van het woord - behartigt in de provincie Drenthe. Samen met gemeenten, provincie, verenigingen, sportbonden en diverse andere organisaties willen we iedereen mee laten doen in een vitale samenleving. Sport en bewegen is hierbij essentieel; het heeft de kracht om burgers uit alle lagen van de bevolking letterlijk en figuurlijk in beweging te krijgen en te houden. Bij het project schoolpleinenrevolutie zorgt SportDrenthe dat het belang van sport en bewegen ingezet wordt.

SportDrenthe kan u ondersteunen bij de realisatie van een buitenlokaal. Contact info@sportdrenthe.nl

Stichting Kunst & Cultuur [K&C] maakt zich sterk voor goed cultuuronderwijs op de scholen in Drenthe en Groningen en voor maximale cultuurparticipatie. Met de projecten en evenementen stimuleren ze zoveel mogelijk mensen om deel te nemen aan of kennis te maken met kunst, cultuur en erfgoed. Zo ook het project 'schoolpleinenrevolutie' waar het belang van dit type onderwijs naar nog beter naar voren komt op de schoolpleinen. Talentontwikkeling en deskundigheidsbevordering zijn hun speerpunten in de amateurkunsten, de professionele kunsten en in het onderwijs.

Stichting Kunst & Cultuur kan u ondersteunen bij de realisatie van een buitenlokaal. Contact info@kunstencultuur.nl

IVN Drenthe gelooft dat mens en natuur onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. In de huidige samenleving is de mens echter te ver van de natuur af komen te staan. Nog nooit groeiden zoveel mensen op in een drukke, stedelijke omgeving. IVN wil de natuur dichterbij mensen brengen, zodat zij de natuur weer in hun hart sluiten en hier ook beter voor zullen zorgen. Dit draagt bij aan een duurzame samenleving en aan de individuele gezondheid en het welzijn van mensen. IVN verbindt mens en natuur. Ze laten jong en oud beleven hoe leuk, leerzaam, gezond en belangrijk natuur is. Zo ook binnen het project 'schoolpleinenrevolutie' willen ze kinderen meer bewust laten worden van de natuur en dit toepassen in de educatie op de schoolpleinen.

IVN Drenthe kan u ondersteunen bij de realisatie van een buitenlokaal. Contact info@ivn.nl

KennisLab BIOR Noord

Sinds 2014 werken in Noord-Nederland praktijk-, onderwijs-, kennis-, private partners en overheden samen in Kennis Lab Bewegvriendelijke Inrichting Openbare Ruimte Noord (KL-BIOR-Noord). Het doel van KL-BIOR-Noord is om actieve openbare ruimte te stimuleren, kennis op dit thema te ontwikkelen en te delen. Mede door KL-BIOR-Noord is het idee ontwikkeld om 'Buiten Klaslokalen' te realiseren met als doel om bewegen, kunst, cultuur, natuurbeleving en leerprestaties van basisschoolkinderen te stimuleren.

Sportkracht12 is dé schakel tussen de landelijke en lokale sportwereld met de bijbehorende kennis van de landelijke, provinciale, regionale en lokale (sport)markt. Sportkracht12 is daarmee een cruciale partner voor de landelijke beleidsmakers en andere landelijk opererende partners in de realisatie van hun ambities. Binnen Sportkracht12 werken 12 provinciale sportservicebureaus gezamenlijk aan een gezond en sportief Nederland. Daarmee is Sportkracht12 de enige partij met een landelijke uitvoeringskracht. Met deze uitvoeringskracht kan het project geïnspireerd worden op andere provincies Ook zorgen ze voor het behouden en enthousiasmeren van het project.

Kenniscentrum Sport & Bewegen maakt kennis uit wetenschap, beleid en praktijk beschikbaar en toepasbaar voor professionals. Kennis over het belang en de effecten van sport en bewegen, over wat wel of niet werkt. Ook

adviseren en ondersteunen ze professionals bij complexe vraagstukken en het realiseren van hun eigen werkdoelen. Voor het schoolpleinen revolutie project kan deze kennis vragen beantwoorden, er kunnen adviezen gegeven worden en inspirerende voorbeelden voor de schoolpleinen worden gebruikt. Kenniscentrum Sport & Bewegen heeft een 9 stappenplan naar een beweegvriendelijke omgeving (zie bijlage 1).

Het belang van buiten educatie

Iedereen is het er wel mee eens dat kinderen een goede opleiding moeten krijgen. Dit is de basis waarop zij kunnen bouwen en succesvol kunnen worden later. Maar wat is nu de toegevoegde waarde van een groen schoolplein voor kinderen?

Een studie uitgevoerd door de Vrije universiteit Amsterdam, Wageningen University en research en Hogeschool Leiden hebben het belang van groene schoolpleinen samengevat in vijf kernwaarden: het faciliteren van divers gedrag en activiteiten, het bieden van zintuiglijke en lichamelijke natuurervaringen, het bieden van een herstellende omgeving, het stimuleren van de biodiversiteit en het bieden van een klimaatbestendige omgeving.

Kinderen besteden tegenwoordig steeds minder tijd buiten in de natuur. Dit komt met name door verstedelijking, de angst van ouders voor ongelukken en de opkomst van gadgets en games die aantrekkelijker zijn dan buitenspelen (1-5). Door het verminderde spelen en bewegen, maar het langere tijd zitten achter bijvoorbeeld een laptop, blijkt dat de cognitieve en motorische functies van kinderen achteruitgaan. Kinderen leren namelijk door te doen. Met vallen en weer opstaan leren ze hun lichaam te gebruiken en leren ze hun grenzen kennen. Een groeiend aantal bewijzen suggereert dat de natuur hier een handje in kan helpen. Buitenspelen is niet alleen goed voor de motorische en fysieke gezondheid van een kind (7-9), maar helpt ook mee aan de emotionele gezondheid, zelfregulatie, stemming en het leren omgaan met andere kinderen. Op het cognitieve vlak is er bewezen dat contact met de natuur een positief effect heeft op het concentratievermogen, het spelen met andere kinderen en cognitieve functies (7-12).

Figuur 1: Rekenen op een andere manier

Kijkend naar de vijf kernwaarden van het onderzoek, beginnend bij het faciliteren van divers gedrag en activiteiten, zien we dat een groen schoolplein kinderen de mogelijkheid geeft om zelf hun spellen te verzinnen. Zij kunnen spellen bedenken die passen bij hun behoeften en daardoor zullen zij ook vaker meedoen met andere kinderen (13-17). Een groen schoolplein geeft een kind veel natuurlijke speelmaterialen zoals takken, stenen, bladeren en kastanjes. Daarbij kan er gebruik worden gemaakt van niet natuurlijke speelmaterialen als potten en pannen,

stoepkrijt en touwen om zo creatief mogelijk bezig te kunnen zijn (20). De planten op een schoolplein geven kinderen de kans om spelend te leren. De planten veranderen per seizoen, wat de kinderen waarnemen. De verschillende kleuren, geuren en texturen zorgen voor een interactief geheel (20,22) Het tweede onderdeel, fysieke activiteit, kan ook niet overgeslagen worden. Het is algemeen bekend dat hoe eerder een persoon begint met bewegen, hoe langer zij gezond blijven. Dit concept heet Healthy Ageing. Op lange termijn zal dit zorgen voor een betere cardiovasculaire gezondheid, verbetering van cognitieve ontwikkeling en nog veel meer (23,24). Op kortere termijn zijn er ook voordelen te zien voor kinderen. Buiten spelen zorgt voor betere coördinatie, balans, motorische vaardigheden en spierkracht (23,24). In een studie is er geconcludeerd dat kinderen die de mogelijkheid hadden om te spelen in een bosachtige omgeving betere motorische vaardigheden hebben ontwikkeld dan degene die dat niet hadden (25), daarnaast hebben meerdere onderzoeken aangetoond dat kinderen in een groene omgeving meer gaan spelen en minder stilzitten (26-30).

Sociale activiteiten, samen een hut bouwen, spellen spelen, elkaar helpen en taken uitdelen aan elkaar zijn allemaal voorbeelden van wat kinderen kunnen doen op een groen schoolplein. Wanneer kinderen zo bezig zijn, zullen ze met elkaar moeten communiceren over regels, doelen en manieren

om iets uit te voeren. Teamwork, leiderschap, onderhandelen, leren delen en leerzaamheid zijn allemaal vaardigheden waaraan gewerkt wordt als kinderen samenspelen. Op korte termijn zal dit zorgen voor verbeterde sociale en emotionele vaardigheden, wat zal zorgen voor minder conflicten en ruzies op het plein. (31-35)

Onderzoeken en verkennen, manipulatieve en constructieve activiteiten en risicovol spelen zijn allemaal nog onderdeel van een groen schoolplein. U kunt hier in het artikel van Nicole van den Bogerd et al (The Potential of Green Schoolyards For Healthy Child Development: A Conceptual Framework) meer over lezen.

Al met al is een groen schoolplein goed voor divers gedrag en activiteiten, ze bieden meer ruimte voor fysiek bezig zijn, sociale activiteiten, verkenning, manipulatieve en constructieve activiteiten en risicovol spelen. Op het groene schoolplein kunnen kinderen spelen, maar ook ruiken, zien, voelen, proeven en horen waardoor de kinderen creatief geprikkeld worden. Daarnaast geeft de natuur een herstellende omgeving wat gunstig is voor ontspanning, wat weer zorgt voor minder onrust op het plein.

Vanuit de Hanze Hogeschool is een RAAK-PRO aanvraag gedaan voor een 4-jarig onderzoek naar het effect van buiten educatie op kinderen. Het is bekend wat de effecten zijn op de cognitie en bewegen van een kind als deze op een groen schoolplein kan spelen en leren, maar er is nog niet veel onderzoek gedaan naar wat de aanpak van sport/bewegen, educatie, kunst & cultuur en natuur precies zal opleveren. De onderzoeken die al uitgevoerd zijn, focussen zich meestal op beperkte indicatoren tijdens de schooltijd. Maar wat is nou de toegevoegde waarde buiten school? Met deze subsidieaanvraag wil de Hanzehogeschool een beter licht werpen op de effecten van bewegen, kunst en cultuur en educatie in de natuur, niet alleen tijdens school maar ook daarbuiten.

De hoofddoelen zijn als volgt:

- Monitoren van ontwikkeling van kinderen vanuit holistisch perspectief als gevolg van schoolplein transformatie en scholing van professionals;
- Het ontwikkelen van (blended) scholingsmodules om het gebruik van Schoolplein4.0 in het lesaanbod te bevorderen;
- Praktijkprofessionals op het gebied van sport/bewegen, natuur en kunst & cultuur in en rond de school in staat stellen hun rol optimaal te vervullen in het stimuleren van basisschoolkinderen.

Het onderzoek zal uitgevoerd worden door meerdere wetenschappers die hun expertise hebben in gebieden als sport en beweging, cultuur, Healthy Ageing, vormgeving kunsteducatie, rol van fysieke leefomgeving op het gedrag, beweegvriendelijke omgeving, cognitie en mentale gezondheid en leefstijlinterventies. Ook wordt er samengewerkt met de netwerkpartners Kenniscentrum Sport en Beweging, Vereniging Sport en Gemeenten, Stichting Jantje Beton en met de praktijkpartners SportDrenthe, IVN Noord en Stichting Kunst en Cultuur.

Stappenplan voor buitenlokaal

Een schoolplein inrichten gaat niet over één nacht ijs. Waar houdt je rekening mee? Hoe ontwerp je een groen schoolplein? Waar begin je, hoe financier je een groen schoolplein en wanneer is het klaar? Een groen schoolplein ontwerpen is een proces dat zowel inspirerend als frustrerend kan werken. De aanleg is namelijk meer dan alleen het plaatsen van wat groen.

Voor het ontwerpen van een groen buitenlokaal is het handig om een algemene coördinator te hebben die de leiding kan nemen in het proces. Ook is het van belang om een projectteam samen te stellen. Dit team kan bestaan uit: directeur, ouders, leerkrachten (één uit elke bouw), leerlingen, ontwerper, omwonenden, cultuurcoach, buurtsportcoach en gemeente. Het projectteam zal de volgende stappen doorlopen:

Oriëntatiefase

In deze fase oriënteert de school (coördinator) wat er allemaal mogelijk is voor het buitenlokaal. U kijkt wat aansluit op het onderwijs, de omgeving en de visie van de school. U oriënteert zich op wat de wensen zijn en wat allemaal kan op het gebied van natuur, cultuur, kunst, sport en bewegen als het gaat om de inrichting van het buitenlokaal. Ook doet u inspiratie op bij al gerealiseerde groene schoolpleinen. Dit document is hiervoor van grote waarde en verschaft veel informatie om te gebruiken voor het oriënteren en ontwerpen van het schoolplein. Het kan van goede waarde zijn om een BVO Scan te doen voordat u van start gaat. Met de verschillende scans krijg je op een snelle en simpele manier inzicht in de beweegvriendelijkheid van een buurt, wijk, stadsdeel of schoolplein. Zo krijgt u ook een beter beeld over de wensen en behoeften van de inwoners rondom de school en zal een groenschoolplein kinderen eventueel de mogelijkheid geven na schooltijd op een veilig terrein te laten spelen. Wilt u meer over de BVO-scans weten, kijk dan de website van 'Kenniscentrum sport en bewegen/BVO scan' of in bijlage 1.

Verder is het van belang om het financieringsplan duidelijk te maken. Voorbeelden van financieringsmogelijkheden en beschikbare financiën kunt u terugvinden in het hoofdstuk 'Hoe moeten we dit financieren?'.

Daarnaast moet het schoolplein goed onderhouden worden. Er kan voor het onderhoud een hovenier ingehuurd worden, maar u kunt dit ook zelf doen met behulp van de kinderen. De kinderen krijgen dan weektaken voor het onderhoud van het plein (zie hoofdstuk 'Spelend leren'). Zo leren de kinderen ook met onderhoud bezig te zijn en bewuster te worden van hoe hun schoolplein in elkaar zit, wat er allemaal leeft en waar je goed op moet letten. Buurtbewoners en ouders kunnen betrokken worden bij het groene schoolplein, zodat zij sociale interactie onder elkaar hebben en tegelijkertijd het plein kunnen onderhouden. Dit is niet alleen gezellig maar ook functioneel. Voordat u verder gaat naar de ontwerpfase is het belangrijk dat u de oriëntatiefase goed afrondt. Zo ontstaan er minder onvoorziene problemen later in het project.

Ontwerpfase

Nu alle wensen, ideeën en eisen zijn geformuleerd, kan de ontwerper aan de slag. Wanneer het eerste ontwerp is gepresenteerd, worden alle opmerkingen verzameld en teruggegeven aan de ontwerper. Vervolgens wordt het eerste ontwerp aangepast naar een definitief ontwerp. Bij het maken van een ontwerp is het een goed idee om de leerlingen mee te laten beslissen over bepaalde onderwerpen. U kunt hierbij denken aan speeltoestellen, indelingen en kleurpatronen. Dit kan gedaan worden

door de leerlingen een tekening of verslag te laten maken over wat zij belangrijk vinden op een schoolplein.

Vorbereidingsfase

In de voorbereidende fase is het belangrijk alles te hebben geregeld voordat de aanleg kan beginnen. Het is handig om op basis van het voorlopig ontwerp een werkplanning te maken. In deze fase is het ook handig om al na te denken over publiciteit en het informeren van betrokkenen, zoals ouders, buurtbewoners. Ook is het goed om hier al na te denken over een onderhoudsplan.

Realisatiefase

De uitvoerder(s) starten met de aanleg van het buitenlokaal. In het rapport vindt u manieren waarop de leerkracht lessen kan geven op deze schoolpleinen. In deze fase is goede communicatie over de aanleg naar alle partijen (kinderen, ouders, buurt etc.) heel belangrijk. In deze periode is het ook een goed idee om cursussen te bezoeken voor het onderhoud en gebruik van het plein. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een hovenier les voor het onderhouden van struiken en bomen, of een informatieve cursus van het IVN over verschillende onderwerpen in de natuur, behoud van moestuinen en meer. Voor de docenten zijn cursussen te vinden voor het gebruiken van een buitenlokaal, mocht dit nog een punt van aandacht zijn. Het wordt aanbevolen om hierbij gebruik te maken van structurele lesprogramma's om het buitenlokaal zo optimaal mogelijk te gebruiken.

Nazorgfase

Het buitenlokaal is aangelegd en kan in gebruik worden genomen. Een verandering in het onderwijs. Blijf elkaar ondersteunen, inspireren en help elkaar bij het gebruik van het buitenlokaal. Houdt een vinger aan de pols en evalueer na een tijdje hoe het gaat.

Voorbeelden

Als we kijken naar wat mogelijk is voor het vergroenen van schoolpleinen, komen we uit op een hele nieuwe wereld. We kijken hier naar verschillende mogelijkheden voor spelen, inclusiviteit, creativiteit en een gedeelte aanzetten tot bewegen.

Ondergrond

De meeste schoolpleinen hebben een betegelde ondergrond. Volgens het NOS waren dit er in 2017 wel 6400! In 2021 waren er 6858 basisscholen in Nederland (6.858 Is Het Aantal Basisscholen in Nederland, BoldData, 2021). Natuurlijk zijn tegels makkelijk voor het onderhoud van het plein en kunnen er met verf lijnen op geschilderd worden voor spellen zoals voetbal, volleybal, hockey en nog veel meer. Maar vaak zijn tegels grijs en saai en geven niet veel ruimte voor creativiteit en zorgt voor wateroverlast bij veel regen. Het water kan de grond niet meer intrekken en stroomt te snel naar afvoerputten waardoor deze overstromen. Overstroming is niet het enige, in de zomer krijgt u al snel last van uitdroging van de grond en van hitte. Doordat het water te snel afgevoerd wordt, vult het grondwater niet meer aan waardoor planten en bomen uit zullen drogen. De tegels zelf worden erg snel warm en houden deze hitte ook goed vast (Tegels eruit, groen erin: 4 redenen om die tegeltuin te dumpen, Garmundo). Het gevolg? In de zomer moeten extra kosten gemaakt worden voor het besproeien van planten en bomen, er moeten airco's geplaatst worden in school tegen de hitte en kinderen zullen sneller in de schaduw gaan zitten in plaats van lekker te spelen omdat zij het te warm hebben. Door het vervangen van tegels door bijvoorbeeld gras, kan het water beter afgevoerd worden waardoor het grondwater wordt aangevuld, wat weer scheelt in de kosten in de zomer omdat de bomen hun water halen uit deze laag. Er hoeft dus vrijwel niet bij gesproeid te worden. Uit een Amerikaans onderzoek blijkt dat muren die in de schaduw van een boom staan significant koeler zijn dan muren die dat niet hebben. Dit verschil kan wel oplopen tot 20 graden. De temperatuur van tegels kan in de zomer wel oplopen tot 50 graden Celsius (Dit kun jij doen tegen: Hitte - Arnhem Klimaatbestendig, 2022). Deze hitte wordt 's avonds weer losgelaten waardoor het langer warm blijft, gras doet dit niet. Zo zorgt vergroening voor het afkoelen van de omgeving.

Figuur 2: Wateroverlast op een betegeld schoolplein

Het doel is om het grootste gedeelte van de tegels op een schoolplein te vervangen voor een andere ondergrond en een gedeelte betegeld te laten voor het gebruik van speelgoed zoals trapauto's en fietsen. Een aantal ondergronden waar u aan kunt denken voor een groen schoolplein zijn bijvoorbeeld aarde, zand, gras, houtsnippers en water maar ook rubber mulch of kurkvloeren zijn een optie. Het voordeel van de laatste twee is dat deze een natuurlijke uitstraling hebben en milieuvriendelijk/recyclebaar zijn. Nog een voordeel is dat rubber mulch rolstoelvriendelijk is en zowel 2D als 3D gebruikt kan worden. U kunt hier dus structuren mee bouwen die interactief gebruikt kunnen worden door de kinderen. Dit kan goed gebruikt worden op plekken waar bijvoorbeeld gras niet wil groeien. Een aantal voorbeelden van de toepassing van deze ondergronden kunt u op de site van Donkergroep (www.Donkergroep-ondergronden.nl) en hieronder vinden:

Een combinatie van een natuurlijk speeltoestel in de vorm van een boot, verschillende kleuren ondergrond en interactieve speeltoestellen.

Figuur 3: Locatie Paardekreek, Kortgene

Voorbeeld van een interactieve structuur met een zandondergrond. Kinderen kunnen de dinosaurus uitgraven in de pauzes en tegelijkertijd leren over botten en fossielen

Figuur 5: Branco van Danzigpark

Hybride kunstgras, hierbij groeit het echte gras door het gaas waar het kunstgras op is bevestigd. Dit zorgt voor het uiterlijk en gevoel van echt gras maar is veel slijtvaster. Handig voor op bijvoorbeeld voetbalvelden of onder glijbanen/speeltoestellen.

Speelpark met houtsnippers als ondergrond. De houtsnippers zijn vrijwel splintervrij en zorgen voor een koele ondergrond in de zomer en een goede drainage in de winter.

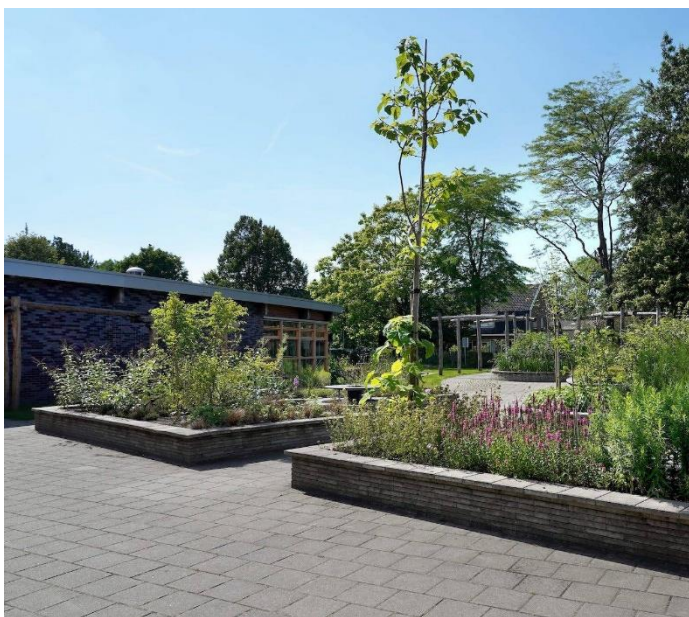

Figuur 6: Huigenbos, Amsterdam

Planten

Planten kunnen op een groen schoolplein niet ontbreken. Niet alleen zijn ze mooi om naar te kijken, maar ze kunnen ook gebruikt worden als lesmateriaal. Een goed idee hierbij is het gebruik van inheemse soorten bij het aanleggen van de tuinen. Onder inheemse soorten verstaan we planten die zonder hulp in de regio kunnen groeien en niet woekeren. Het is goed om na te denken over de duurzaamheid van de tuin door het gebruik van materialen die lang meegaan. Ook kunt u dieren lokken door het gebruik van verschillende soorten planten, hierbij kunt u denken aan insecten, vlinders, vogels, egels en meer. Een aantal ideeën voor bomen, struiken en planten die gebruikt kunnen worden, kunt u hieronder vinden. Het IVN biedt een subsidie aan voor het aanleggen van een moestuin met het project

Figuur 7: Voorbeeld van een schooltuin

jong leren eten. Deze subsidie kan gebruikt worden voor de aanleg van de moestuin, het organiseren van een gastles, aanschaffen van materialen of het volgen van een cursus. Dit is een op=op principe en per locatie is een maximumbedrag beschikbaar. Op [Subsidie Jong Leren Eten - Jong Leren Eten \(ivn.nl\)](https://www.ivn.nl/subsidie-jong-leren-eten) kunt u meer informatie vinden over de spelregels en de hoogte van de subsidie.

Inheemse soorten bomen en struiken die voor de provincie Drenthe kenmerkend zijn, zijn de zomereik, zachte berk, zwarte els en jeneverbes. Op de website Heel Drenthe Zoemt ([Home - Heel Drenthe Zoemt](https://www.heeldrenthezoemt.nl)) kunt u meer informatie vinden over inheemse soorten bomen en struiken, in Bijlage 2 staat een lijst met boomsoorten die geschikt zijn voor verschillende gronden en omstandigheden. Naast de inheemse soorten bomen kunt u ook denken aan fruitbomen/-bosjes. Zo kunt u niet alleen genieten van de boom zelf, maar ook nog eens in de zomer en het najaar fruit plukken! Een aantal vruchtdragende bomen en bosjes waar u aan kunt denken zijn:

- Appelboom
- Perenboom
- Kersenboom
- Pruimenboom
- Beukenboom

Het voordeel van deze bomen is dat ze winterhard zijn en er veel verschillende varianten zijn zoals Granny Smith, golden delicious etc. Andere soorten waar u aan kunt denken maar die minder of niet winterhard zijn:

- Amandelboom
- Perzikboom
- Abrikozenboom

Een aantal struiken en ranken waar u aan kunt denken:

- Appelbes
- Fazantenbes
- Zwarte vlier
- Zwarte bes

Figuur 8: Bloeiende Kersenboom

- Japanse wijnbes
- Blauwe bes
- Kiwi bes
- Doornloze braam
- Rode kruisbes
- Gele framboos
- Cranberry
- Braamboos
- Gele kruisbes
- Honingbes
- Rode druif
- Witte druif
- Hazelnoot

Figuur 9: Bramen

Figuur 10: Kiwibes

Figuur 11: Honingbes

Figuur 12: Hazelnoot

Ook is het leuk om een moestuin aan te leggen. Op deze manier leren kinderen hoe een zaadje groente of fruit wordt en kunnen zij later proeven wat ze hebben gekweekt. Een aantal makkelijke groentes om te kweken zijn:

- (Balkon)tomaten
- Radijs
- Courgettes
- Worteltjes
- Rucola
- Lente ui
- Pompoenen (let op, dit wordt een grote plant! Voor ruimtebesparing kunt u met behulp van traliewerk of een boogvorm de hoogte in werken)
- Komkommers
- Paprika's (in verschillende kleuren!)

Figuur 13: Pompoenen gevlochten op looptunnel

En er zijn nog veel meer groenten en fruit waar u aan kunt denken die misschien wat minder makkelijk te kweken zijn, maar net zo leuk en leerzaam. (Foto, pompoenen in traliewerk).

Figuur 14: Voorbeeld van een schooltuin

Speeltoestellen

Als er gekeken wordt naar de speeltoestellen kunnen we redelijk wat bedenken. Van glijbanen tot balansbalken en bruggen. Alles kan zolang het maar in het thema van de natuur is. Daarnaast geven speeltoestellen van bijvoorbeeld wilgentenen, kinderen de mogelijkheid om zelf hun spellen te verzinnen en lekker creatief bezig te zijn.

Er zit echter wel een nadeel aan het gebruik van natuurlijk materiaal, het kan namelijk door weer en wind gaan verrotten. Een hut van wilgentenen gaat 6-12 jaar mee en zal daarna vervangen moeten worden. De houdbaarheid van de wilgentenen hangt af van de kwaliteit en de plaatsing van de hut. De kwaliteit kan verlengd worden door klimplanten door de wilgentenen heen te laten groeien waardoor de structuur verstevigd wordt. Er moet dus rekening gehouden worden met de duurzaamheid van de speeltoestellen in de financiën, aangezien er kosten aan verbonden zitten om deze te onderhouden/vervangen.

Figuur 15: Tribune gemaakt van hout en wilgen (Bleeslatten wilgenvlechters)

Waterelementen

Een andere toevoeging voor het schoolplein is het gebruik van een waterelement. Hierbij kunt u denken aan gootjes die zich vullen met water, een speelbak met waterpomp maar ook vijvers en sloten. Het is leuk voor kinderen om met water te kunnen spelen, maar het aanleggen van sloten en vijvers helpt ook met het afvoeren van water van het schoolplein. Een goot in het bestaande schoolplein die het water kan afvoeren naar een sloot of vijver helpt met het verminderen van plassen en wateroverlast, zodat het plein en de kinderen schoner blijven. In vijvers kunnen kikkers en andere waterbeestjes gaan wonen waardoor deze gebruikt kunnen worden voor de les. Waar wel om gedacht moet worden is dat het grondwater van tevoren getest wordt op ijzer en andere stoffen. IJzer maakt vlekken op kleding die er bijna niet uit willen en kinderen moeten niet ziek worden van schadelijke stoffen die in het water aanwezig kunnen zijn.

Figuur 16: Pompsysteem voor water

Figuur 17: Vijver met stapstenen

Figuur 18: Waterbaan van hout

Kunst & cultuur toepassen aan je schoolplein

Kinderen zelf een ontwerp laten maken en het creatieve brein van een kind gebruiken kan heel goed werken om zo het schoolplein nog meer naar wens te ontwerpen.

Kunst kan de verbeelding en de fantasie prikkelen en kan een kritische boodschap uitdragen. Kunst in de openbare ruimte kan ook zorgen voor 'verfraaiing', een historisch besef of een glimlach ontlokken bij voorbijgangers. Kunst is een krachtig middel om verhalen te veranderen die van invloed zijn op het creëren van percepties van mensen en van locaties. Deze percepties vormen op hun beurt identiteit (en stigma) en beïnvloeden zo het beweggedrag van mensen in de buitenruimte. De identiteit van een buurt is van invloed op wie besluit waarheen te gaan en waarom. Kortom, kunst kan met gerichte prikkels het gedrag van mensen beïnvloeden. Het heeft invloed op het gaan en staan van mensen. Kunst kan bijdragen aan fysieke en sociale veiligheid en aan wayfinding en esthetiek in de openbare ruimte. Daarnaast kunt u kunst combineren met beweeg- en speelvoorzieningen. Zo draagt kunst bij aan een beweegvriendelijke omgeving en daarmee aan meer bewegen, spelen, sporten en actief transport. (Hoyng, 2023)

Figuur 19: Vriendelijke graffiti om fietstunnel leuker te maken

En cultuur dan? Alles wat mensen doen en uitdrukken, hoe ze zich tot dingen en anderen verhouden en hierin reflecteren, heeft te maken met cultuur. Kinderen kunnen hun eigen spel bedenken en hun eigen draai eraan geven. Het bewegen, uitdrukken, keuzes maken, dat is cultuur. De variëteit op een schoolplein waar kinderen een vrije houding hebben over hoe ze zich op het schoolplein gedragen is erg essentieel. De vrije ruimte is belangrijk. Kinderen moeten kunnen proeven, ruiken, tasten en beleven.

Ook een safe zone kan een belangrijke plek zijn voor kinderen, om ook een plek te creëren waar de kinderen even kunnen 'rusten'. Hier kunnen ze wederom zelf een invulling maken van wat ze willen doen en hun creatieve brein loslaten.

Een kunstwerk op een schoolplein kan erg van toegevoegde waarde zijn. Dit zorgt voor een goede zingeving. Denk aan een kunstwerk op het schoolplein met een verhaal dat iets vertelt wat de kinderen altijd bij zullen blijven. De visie van de school kan hierin toegepast worden. Er kunnen muurschilderingen ontworpen worden. Het kan een verhaal met zich meebrengen en ook geeft het nog meer sfeer aan het schoolplein.

Figuur 20: Kunst op het schoolplein (Actueel, 2020)

Figuur 21: Tegeltjeswijsheid

Andere voorbeelden zijn 'Johan Cruijff' tegels. Ook andere tegels met quotes die de kinderen goede levenslessen kunnen brengen. Quotes kunnen ook op de muur geschreven worden.

Hoe zorgt u ervoor dat deze creativiteit niet te terughoudend is en de leraren hier ook in bij kunnen dragen? Zorg ervoor dat de school weet waarvoor kunst en cultuur van toegevoegde waarde zijn. Wat u kunt met deze vrijheid en het beleven van de verschillende kunst en cultuurmogelijkheden op het schoolplein.

Indeling

Het ombouwen van een schoolplein naar een groen schoolplein gaat niet zonder plan. Er moet nagedacht worden over wat waar komt te staan en hoe dit door de kinderen gebruikt kan/gaat worden. Uit interviews met meerdere experts over dit onderwerp kwamen de volgende punten naar voren.

Figuur 22: Tunnel door een heuvel heen voor optimale verstoppelken

Hoogteverschil

Hoogteverschil in het plein is een leuke toevoeging aan het spel van kinderen. Als zij bijvoorbeeld verstoppertje spelen, kunnen ze niet alleen achter bomen verstoppen maar ook achter heuvels en in tunnels. Zo worden zij creatief geprikkeld en kan er variatie ontstaan in het spelen.

Schuilplekken

Een heksenhuis, boomhut, bosjes of een simpel hoekje, alles kan een goede schuilplaats worden voor het verzinnen van een meesterplan. Het toevoegen van een schuilplaats op het plein geeft kinderen de mogelijkheid om zich terug te trekken op het moment dat zij dat nodig vinden. Kinderen komen elkaar tegen, kunnen gezellig kletsen en op onderzoek uitgaan naar wat er allemaal in de hut leeft.

Een hut is niet alleen voor uitrusten, maar kan ook gebruikt worden in spelvorm! Hij kan gebruikt worden als middelpunt voor bijvoorbeeld verstoppertje, maar ook voor andere creatieve doeleinden. De kinderen kunnen zich inbeelden dat het een spookhuis of boomhut in een enge jungle is.

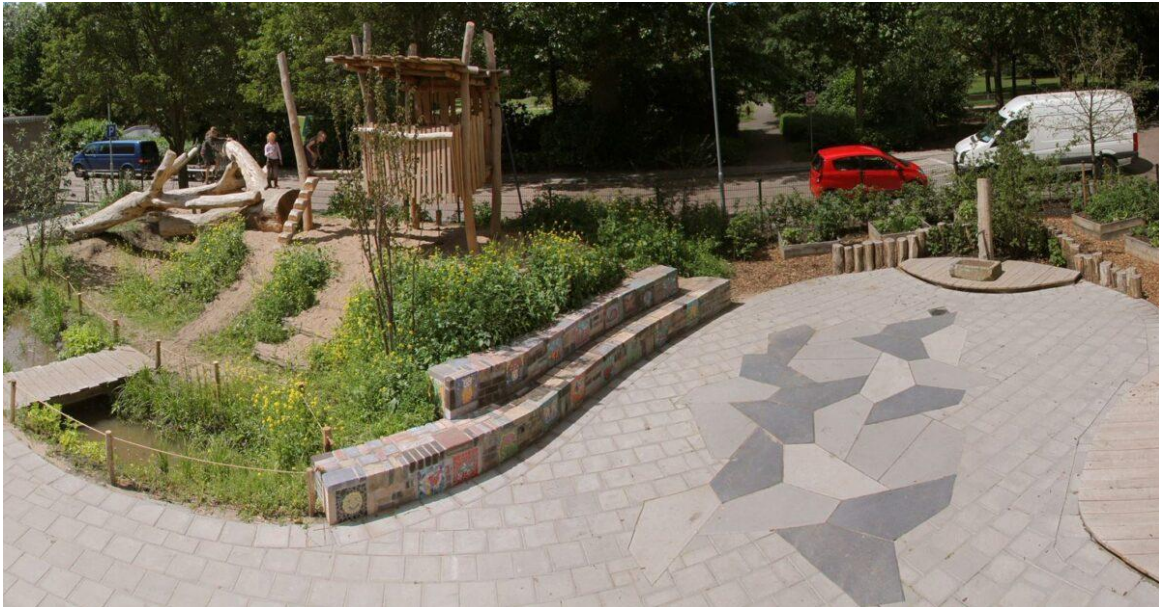

Figuur 23: Speelhuis als middelpunt van het plein

Open ruimte

Racen met loopauto's, touwtjespringen, stoepkrijten en tikkertje zijn allemaal voorbeelden van spellen die kinderen kunnen doen met open ruimte. Door het openhouden van bepaalde gebieden op het schoolplein geeft u de leerlingen de kans om spellen die meer ruimte of een vaste ondergrond nodig hebben te spelen. Kinderen kunnen lekker racen over de tegels en misschien wel een echte racebaan maken!

De combinatie van de open ruimte met groen, schuilplekken, toestellen en hoogteverschil is goed te zien in de afbeelding hieronder.

Figuur 24: Combinatie van groen en open ruimte

Ervaringen en voorbeelden van scholen

OBS Commissaris Gaarlandt in Nijeveen

OBS Commissaris Gaarlandt is een basisschool in Nijeveen die zelf bezig is geweest met het veranderen van hun schoolplein. Dit hebben ze gedaan door eerst een subsidie aan te vragen (Stichting Steenbak Meppel) en door zelf geld in te zamelen. De leerlingen en de oudercommissie hebben samen gekeken naar wat zij willen zien op het schoolplein en hier zijn een aantal ideeën uit gekozen die haalbaar zijn voor de school. Een aantal ouders hebben geholpen met het aanleggen van de veranderingen waardoor er veel kosten zijn bespaard. In totaal is er 6000 euro opgehaald en 4000 euro uitgegeven. Op het plein zijn insectenhôtels, tunnels van wilgentenen, boomstammen om op te zitten/spelen en een balansbalk gekomen. Het onderhoudsplan moet nog verder worden uitgewerkt maar er zijn veel ouders die wel willen helpen. Ook zijn er een aantal leerlingen die graag buiten het plein willen onderhouden en hier ook de mogelijkheid toe krijgen. De lessen die nu binnen worden gegeven brengen ze graag naar buiten, samen met het leren over de natuur zelf.

De algemene ervaring van het groene schoolplein is positief. De leerlingen zijn goed bezig met het zoeken van beestjes en kennen de meeste namen ervan al. De samenwerking met de ouders kon niet beter en ze zijn er erg tevreden over. De school vond het wel erg jammer dat er geen subsidies zijn voor het veranderen van kleine dingen op het schoolplein. Het is meestal alles of niets. Hier zouden zij in de toekomst graag verandering in zien. Er zijn ook nog plannen voor vergroening in de toekomst, zoals het aanleggen van stroken met wilde bloemen bij de fietsenrekken. Hier ligt nu nog zand en een rij tegels, maar deze gaan ze verwijderen en vervangen met een bloemenmix. Hiervoor hebben ze een subsidie gevonden maar het duurt nog even voordat ze deze krijgen dus zal dit een project worden voor volgend jaar.

Figuur 25: Tunnel van wilgentenen

Figuur 26: Insectenhuisen

De Tandem in Roden

De Tandem in Roden is een van de scholen die vanuit het traject groene schoolplein revolutie subsidie heeft gekregen om hun schoolplein om te bouwen. Het schoolplein is momenteel een grote vlakte met veel tegels en weinig speelmogelijkheden. De kinderen hebben weinig mogelijkheden om op verschillende manieren gebruik te maken van buitenspelen en buiten educatie.

Het nieuwe ontwerp (zie figuur 27) is gemaakt door 'de K van kinderen' en geïnitieerd door de school zelf. Ook de kinderen hebben hier een bijdrage aan gegeven door tekeningen te maken over hoe hun ideale schoolplein eruitziet. Er komt een tribune, een waterton, stapstenen, klimtoestellen, een schommel, een klimmuur, een pannakooi, planten en bomen. De basisschoolkinderen kijken erg uit naar het nieuwe schoolplein.

Het geld dat zij hebben ingezameld naast die verkregen subsidie, is deels ingezameld door een succesvol schoolpleinfeest. De conciërge doet het onderhoud, hiervoor heeft hij een cursus gevolgd vanuit het IVN. Naast de kinderen zelf zijn ook de leraren erg enthousiast en betrokken bij het project. Ze willen graag lessen naar buiten verplaatsen, alleen is hier nu nog geen mogelijkheid toe. In de winter is het weer vaak niet goed genoeg en door de hitte in de zomer (en te weinig schaduwplekken) is het te warm om lekker actief bezig te zijn. Het doel van het nieuwe schoolplein is om meer schaduwplekken te creëren en de leerlingen naar buiten te krijgen. Door natuurlessen, elementen die muziek maken, groepsoptrédens buiten op de tribune elke maand en buiten opdrachten, geeft het schoolplein een nieuwe toegevoegde waarde aan de educatie.

Figuur 27: Tekening voor OBS de Tandem

Voorbeelden van reguliere schoolpleinen, vervangen door een groen schoolplein.

IKC de Regenboog, Maassluis

VOOR

NA

Basisschool OBS Het Volle Leven, 's-Gravenhage

VOOR

NA

IKC de Kindertuin, Maassluis

Do It Yourself

Bij het maken van een groen schoolplein hoeft niet alles kant en klaar gekocht te worden. Heel veel dingen kunnen ook zelf gemaakt worden. Hierbij kunt u denken aan plantenbakken, insectenhôtels, kleine beestjes tuinen, zandbakken, vogelhuisjes, etc. Zo kunt u niet alleen kosten besparen, maar ook de leerlingen betrekken in het proces. De volgende ideeën zou u met de leerlingen (of ouders) kunnen uitvoeren van makkelijk naar moeilijk:

Vetbollen maken

Zelf vetbollen maken is een leuke, makkelijke en leerzame activiteit voor kinderen, waar u niet veel voor nodig hebt! Niet alleen is dit een activiteit die jong en oud bij elkaar brengt om samen te werken, maar in de winter helpt het ook de vogels in omstreken om aan voedsel te komen. Benodigdheden: een mengkom, vogelzaad, eventuele bessen en noten, frituurvet of kokosvet zonder palmolie, plastic bekertjes (of cupcake vormpjes), touw en een schaar. Let op, het vet moet gesmolten worden, bij jongere kinderen moet dit gedaan worden door een volwassene om ongelukken te voorkomen.

In een pot mixt u vogelzaad, het gesmolten frituurvet of kokosvet en verschillende noten of zaden door elkaar. Mix totdat al het vet is opgenomen in het mengsel. Maak vervolgens een gaatje in de onderkant van de plastic beker en rijg daar een touw doorheen. Vul vervolgens de beker met het vogelzaad mengsel en laat het goed opdrogen. Als laatste knipt u de plastic beker stuk en kunt u de vetbol ophangen. Tip, maak een knoopje in het touw zodat hij niet uit het gat kan vallen tijdens het drogen!

Vogelhuisjes bouwen en beschilderen

Tijdens de lessen kunnen kinderen aan de slag gaan met het beschilderen van blanco vogelhuisjes. Deze vogelhuisjes kunnen gekocht of gemaakt worden. Zo worden de kinderen bij het inrichten van het schoolplein betrokkenen kunnen zij zelf een draai geven aan het uiterlijk.

Een insectenhotel maken

Een ander idee is het maken van een insectenhotel. Hiervoor zijn verschillende handleidingen en kits verkrijgbaar. Een leuke activiteit voor de leerlingen is om zelf naar buiten te gaan om spullen voor het insectenhotel te vinden. Hierbij kunt u denken aan dennenappels, rietstengels, bamboestengels en boomschors. Natuurlijk kunnen deze huisjes ook beschilderd worden met verf om ze meer te personaliseren.

Aanleggen kleine beestjes tuin

Een kleine beestjes tuin is een plek op het schoolplein voor kinderen om kleine beestjes te ontdekken. Dit zijn bijvoorbeeld spinnen, mieren, pissebedden, wormen etc. Het aanleggen hiervan is vrij simpel en het is erg leuk voor kinderen om te ontdekken wat er nou allemaal onder een steen leeft. U kunt uw kleine beestjes tuin inrichten zoals u zelf wilt. Hieronder staan een aantal voorbeelden van leefomgevingen van beestjes waardoor u deze kunt lokken.

Figuur 28: Oude Dakpannen

Figuur 29: Overgebleven takken

Figuur 30: Oude (bak)stenen, hier in de vorm van een stenen muur.

Het plaatsen van een regenton

Een makkelijke manier voor het opslaan van water is het plaatsen van een regenton. Niet alleen helpt het om wateroverlast tegen te gaan, maar ook om planten water te geven in de zomer. Dit hoeft dan niet met water uit de kraan maar met opgevangen regenwater. U kunt de regenton aansluiten op de bestaande regengoten van de school. Deze regentonnen zijn er in verschillende prijsklassen, inhoudsmaten en materialen. U kunt dus zelf kiezen wat het beste bij de school past.

Figuur 31: Houten regenton

Figuur 32: kunststof regenton

Figuur 33: Kunststof regenton met houtlook

Plantenbakken bouwen

Een wat moeilijkere opdracht, die bijvoorbeeld door de oudercommissie kan worden uitgevoerd is het maken van bloembakken. Deze kunnen van hout gemaakt worden, of van gestapelde stenen. Het is handig om in de bloembakken een worteldoek te binden/nieten, zodat de grond er niet uit kan lopen. Ook zijn ervoor zowel houten als stenen bloembakken online stappenplannen en bouwtekeningen te vinden om het proces te begeleiden.

Houten bloembakken

Er zijn meerdere manieren om houten bloembakken te maken. U kunt kiezen voor losse planken en balken, of voor een houten borderrand zoals hieronder is gedaan. Er moet bij het maken van een bloembak vooral gelet worden op dat deze de grond goed kan houden en niet plotseling uit elkaar kan vallen.

Stenen bloembakken

Een ander alternatief is het gebruik van stenen bloembakken. Het voordeel hiervan is dat steen langer meegaat dan houten en deze dus langer kan blijven staan. Er zijn wel meer stappen bij het plaatsen van een stenen bloembak dan bij een houten bloembak. Als eerste moet er 8-10 cm aan grond worden uitgegraven om de stenen goed stabiel en waterpas neer te kunnen leggen. Daarna kunt u met behulp van steenlijm de stenen gaan stapelen tot de hoogte die u wilt. Als laatste plaatst u een stuk worteldoek, vult de bak met grond en kunt u beginnen met planten!

Dit zijn maar een paar voorbeelden van wat u eventueel zelf kan uitvoeren met de klas en ouders. Door de kinderen en de ouders erbij te betrekken en een stem te laten hebben in het proces weten zij wat het schoolplein inhoudt en wat dit betekent voor de educatie. Blauwe plekken en vieze kleren zijn ineens niet zo erg meer omdat zij weten waardoor het komt. Bij het opnieuw indelen van het schoolplein kan er gekeken worden naar wat voor beroepen de ouders hebben en of deze misschien kunnen helpen bij het proces.

Spelend leren/wat kan je doen op het schoolplein

Een groen schoolplein gaat niet alleen over het buitenspelen in de pauzes. U kunt de lessen van binnen naar buiten brengen! In de onderstaande stukken kunt u lezen over verschillende manieren om kinderen reken en taal te leren in de buitenlucht.

Lessen van het IVN

Buitenlessen en natuuronderwijs zijn tegenwoordig niet altijd vanzelfsprekend meer. Het IVN maakt het voor leerkrachten leuk en makkelijk om met natuureducatie aan de slag te gaan, zowel in de klas als daarbuiten. Natuur en bewegen, met name in de buitenlucht, is erg belangrijk voor kinderen. Natuuronderwijs, natuureducatie of -beleving stimuleert het milieubewuste gedrag bij kinderen en bepaalt hun gedrag voor nu en voor de toekomst.

Het IVN biedt campagnes, begeleide activiteiten en materialen om zelf aan de slag te gaan met natuureducatie. Hun aanbod: Het binnenbos, school tuinieren, voedselbosjes, Tiny Forest, natuurkampen en schoolreisjes, buitenlesdag, natuurouders, hartje winter, jong leren eten, slootjesdagen en het onder het maaiveld pakket.

Gratis pakketten (verschillende groepen)

Een van de opties voor het vergroenen van de educatie zijn de gratis pakketten van het IVN. Deze kunnen aangevraagd worden via de site. De pakketten gaan over verschillende onderwerpen zoals een slootjesonderzoek, paddenstoelen, bijen en biodiversiteit. Het aanbod verandert steeds, dus er is altijd iets nieuws te leren. Deze pakketten kunnen goed gebruikt worden om te testen of natuureducatie iets is waar uw school geïnteresseerd in is en om kennis te maken met het IVN.

Leskisten en -pakketten (verschillende groepen)

Leskisten zijn kisten gevuld met interessante materialen en uitleg voor een leuke buitenles. Deze gaan over het algemeen buiten zijn, bos, zee/kust of water en nog meer! Er zijn kisten voor kinderen in de bovenbouw, onderbouw en peuter/kleuter niveau. Zo kunt u een pakket kiezen dat bij het niveau van uw leerlingen past. Deze kisten hebben een prijs van 250-300 euro per stuk. Een goedkoper alternatief zijn de lespakketten. Dit zijn losse onderdelen waarmee u zelf een les samen kunt stellen. Denk hierbij aan handpoppen, een bomen meet set, een pakket om insecten mee te onderzoeken etc. Een overzicht van alle kisten en pakketten kunt u vinden op de site van het IVN. IVN Binnenbos (groep 5-6)

Als het naar buiten brengen van de kinderen niet lukt, dan komt de natuur naar binnen. Met het binnenbos pakket, geschikt voor een klas van 36 kinderen, tovert u het lokaal om tot kweekkas. Elke leerling krijgt zijn/haar eigen plant die ze moeten verzorgen. Dit begint als klein plantje of zaadje, dat vervolgens uitgroeit tot plant. Het pakket bevat aarde, potjes en spullen om de planten te stekken. Verder krijgt de leerkracht toegang tot de e-learning omgeving, waar drie uitgewerkte lessen en praktische filmpjes staan.

Losse artikelen

Naast alle samengestelde pakketten is er ook een mogelijkheid om losse producten aan te schaffen via de webshop. Hier kunt u onder andere zaden voor bijen en vlinders kopen, maar ook handpoppen, zoekkaarten, gidsen en boeken. Ook staan hier artikelen voor het aanleggen van een schoolmoestuin en boeken met meer informatie over het onderhouden van een moestuin.

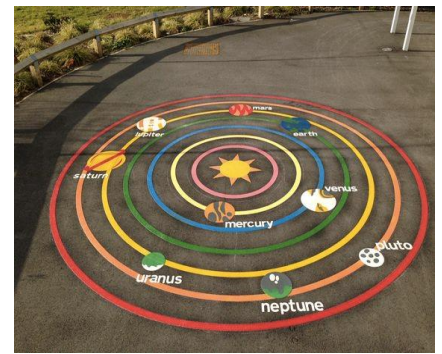

Leren op het schoolplein

Het grote doel is om de lessen ook naar buiten te kunnen verplaatsen, zodat de kinderen, bewegend, in de natuur les kunnen krijgen. Om dit in praktijk te brengen is hier inspiratie te vinden over hoe u deze lessen dan kunt geven en wat voor middelen u hiervoor kunt gebruiken.

Rekenen met stoeptegels

Als u stoeptegels op uw plein heeft, kunt u hier heel goed mee rekenen met de kinderen. U kunt met stoepkrijt getallen tekenen op de tegels. Na het oplossen van een som en kunnen de kinderen op het getal gaan staan waarvan zij denken dat dit juist is. U kunt ballen inzetten en de kinderen laten gooien naar het juiste getal waarvan zij denken dat het antwoord is.

De muur kunt u schilderen (dit kan ook cultureel gezien worden). Denk aan omtrek en oppervlakte oefeningen. Ook zoals op de foto hierboven te zien is, een meetlint waar daarnaast dieren getekend worden, zo krijgen de kinderen een goed inschattingsvermogen.

Doordat de kinderen veel buiten zijn leren ze getallen, afstanden, letters en andere onderwerpen binnen het onderwijs nog beter kennen. Ze groeien ermee op en ze gaan het nog beter herkennen wanneer ze weer binnen zitten en de thema's terugkomen in de schoolboeken.

Figuur 34: Verschillende educatiemogelijkheden

Nog meer voorbeelden van spellen die buiten gespeeld kunnen worden:

- Getallenbingo
- Klokkijken (met stoepkrijt)
- Oppervlakte/omtrek spelletjes
- Taalspelletjes zoals letterbingo (zie figuur 40)

Vertelstenen maken de leef- en belevingswereld van kinderen concreet. Het bewust worden en onder woorden brengen van stemmingen, gedachten, gevoelens & emoties. Vertelstenen zijn stenen met een plaatje of een woord erop. Door de stenen in een bepaalde volgorde te leggen kunnen de kinderen verhalen maken. De stenen kunnen gekocht worden of u kunt ze uit de natuur halen en beschilderen.

Figuur 35: Vertelstenen

Figuur 36: Letterbingo

Weektaken

Het toevoegen van weektaken op het schoolplein is een leuke manier om kinderen naar buiten te krijgen. De weektaken kunnen van alles zijn: van leren over de natuur, rekenen en taal tot onderhoud van het plein. Elke week kunt u met de kinderen een lijst maken van taken die zij graag willen doen en wat misschien wel verplicht is (zoals corvee). Denk bijvoorbeeld aan taken als:

Kriebelbeestjes zoeken

Met papier, potlood en een vergrootglas ga je op stap en probeert beestjes te zoeken. Hoeveel poten heeft hij? Hoe gemakkelijk zijn ze te vinden en hoe heten ze eigenlijk?

Kriebelbeestjes tellen

Hoeveel lieveheersbeestjes kan jij vinden op het plein? Een leuke uitdaging voor de kinderen is het tellen van beestjes op het plein, of het aantal stippen op een lieveheersbeestje. Rekenen wordt zo een stuk leuker en de leerlingen hebben niet eens door dat ze aan het leren zijn.

Plantenkennis

Welke planten zie jij? En kan je de namen ervan opschrijven? Taal kan makkelijk geoefend worden door de verschillende namen van planten op te schrijven op krijtbordjes die bij de planten in de bakken gezet kunnen worden zodat iedereen weet wat het is.

Fruitschillen in de compostbak

Weet jij hoe wormen van schillen compost maken en waar dit voor dient? Bij deze taak kunt u uitleg geven over waarom er compost gemaakt wordt en waarom het belangrijk is dat alle schillen (en geen plastic of andere materialen) in de bak gegooid worden.

Hoe moeten we dit financieren?

Het overstappen naar een groen schoolplein is helaas niet gratis. Niet alleen het aanleggen, maar ook het toekomstige onderhoud kost geld. Natuurlijke speeltoestellen, ondergronden, planten etc. zullen allemaal een keer vervangen of gesnoeid moeten worden om het schoolplein netjes en veilig te houden. In het volgende stuk worden manieren van het opbrengen van financiën besproken, evenals geschatte kosten van speeltoestellen en projecten die u met de leerlingen kan uitvoeren om kosten te beperken.

Subsidies

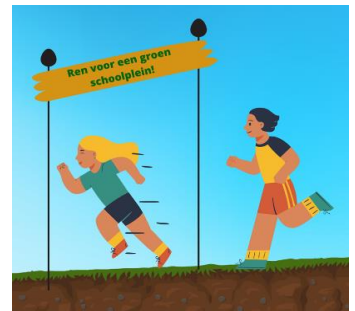
Als eerste methode voor het financieren van een groen schoolplein kunnen we kijken naar eventuele subsidies in de regio. Op de site van Plant een boom Drenthe kunt u meer informatie vinden over het aanvragen van een subsidie voor het planten van bomen op het schoolplein (tot een maximum van 500 euro). Daarnaast kan er mogelijk vanuit de gemeente een subsidie worden aangevraagd. Echter zitten hier vaak voorwaarden aan die goed bekeken moeten worden voordat de aanvraag gedaan kan worden.

Fondsen

Een andere methode is het opzoeken van fondsen. Vaak zijn er bij lokale banken of gemeenten wel fondsen die aangesproken kunnen worden voor het financieren van een schoolplein. Het is een snelle manier om aan financiering te komen, mits u aan de voorwaarden voldoet. Een aantal voorbeelden van fondsen kunt u vinden in bijlage 3.

Sponsorlopen

Een bekende manier van geld inzamelen onder scholen is de sponsorloop. Kinderen gaan van tevoren bij de deuren langs van burens, bekenden of familie om te vragen voor een kleine bijdrage. Dit kan een eenmalig bedrag zijn, zoals een tientje, of een bedrag per gelopen ronde. Vervolgens wordt er een evenement georganiseerd waarbij de kinderen rondjes gaan lopen/rennen. Voor deze gerende rondjes kan het geld erna worden opgehaald en ingeleverd bij de school.

Flessen/ -inzamelacties

Nog een welbekende manier is het inzamelen van lege flessen. Door het verzamelen van lege flessen en daarmee statiegeld, kan de school kleine projecten financieren. Echter hoeven het niet alleen flessen te zijn. U kunt bijvoorbeeld ook denken aan oude elektronica zoals telefoons, die u bij verschillende instanties kunt inleveren. Ook kunt u er zelf aan denken om ze te verkopen op marktplaats.

Verkoop van baksels

Ook kunnen de scholen samen met de kinderen zich bezighouden met het bakken van bijvoorbeeld koekjes. Deze kunnen dan verkocht worden aan familieleden of andere geïnteresseerden voor een klein bedrag.

Sponsoracties van bedrijven/ de buurt

Voor wat grotere financieringen kunt u eens informeren bij lokale bedrijven. Soms willen zij uw schoolplein sponsoren voor een herkenning/reclame in de buurt. Ook de bewoners rondom de school kunnen hierbij betrokken worden. U zou bijvoorbeeld met een collectebus rond kunnen gaan, of een eventuele buurtorganisatie kunnen aanspreken.

Sponsorfeest

Een andere manier voor het opbrengen van financiën kan door het geven van een feest. Op de Stapsteen in de provincie Groningen wordt vaak het meifeest gegeven, dit is een feest waarbij alle bovengenoemde punten worden samengevoegd. Het feest begint met een sponsorloop, waar de kinderen een minimumaantal rondjes moeten rennen gebaseerd op hun leeftijd. De jongere kinderen lopen dus minder rondjes dan de oudere. Daarna zijn er leuke activiteiten te doen op het plein en in de school. Ook is er sprake van een loterij, hier worden kleine items verloot onder de mensen die een lot hebben gekocht. Dit kan zo verschillend zijn als een zak snoep tot een lamp. Daarnaast kunnen bedrijven in de buurt zelf geld inzamelen in ruil voor reclame van het bedrijf op de dag zelf (denk aan bijvoorbeeld een bord met sponsors, of een plek op het plein om hun producten aan te prijzen) of door de producten voor de loterij te sponsoren. Hierdoor ontstaat er een leuke dag voor kinderen en ouders en kan het schoolgeld inzamelen voor het verbeteren van het schoolplein.

Heitje voor karweitje

Heitje voor karweitje is een manier die iedereen denk ik wel kent. Het vragen van geld voor het uitvoeren van klusjes. Denk bijvoorbeeld aan gras maaien, bomen snoeien, de straat vegen etc.

Prijslijst

Een aantal voorbeelden van speeltoestellen samen met prijzen kunt u hieronder vinden. Er is gekozen voor robinia speeltoestellen. Dit hout is zeer sterk en zal lang blijven staan. Deze voorbeelden zijn gehaald van de website van LuduQ. Voor vragen over speeltoestellen of over de inrichting van een schoolplein kunt u contact met hen opnemen. Ook kunnen zij rekening houden met een eventueel budget.

Figuur 37: Tunnel Brug, € 2.365,00 Excl. BTW

Figuur 38: Robinia pannakooi 3.300 Excl. Btw

Figuur 39: Robinia vogelnestschommel 2149,00 Excl. Btw.

Figuur 40: Robinia Lintschommel 650,00 Excl. Btw.

Figuur 41: Duikelrek met 3 niveaus 590,00 Excl. Btw.

Figuur 42: Speelhuis met glijbaan 3775,- Excl. Btw.

Afronding

Buiten spelen is voor kinderen dus erg belangrijk. Niet alleen is dit goed voor hun algemene gezondheid, maar ook helpt dit bij het ontwikkelen van sociale vaardigheden en creativiteit. Lessen zoals rekenen en taal kunnen op verschillende manieren omgezet worden in een actieve buiten les, maar u kunt ook kiezen voor de lespakketten van het IVN waarbij de kinderen meer leren over de natuur. Spetteren in het water, kijken naar hoe de bloesem een vrucht wordt of racen met een trapauto over het schoolplein zijn allemaal manieren waarop kinderen geprikkeld worden om op onderzoek uit te gaan naar hun eigen grenzen.

Het opnieuw inrichten van uw schoolplein kan door een ingehuurd bedrijf worden gedaan, maar u kunt ook veel zelf doen met behulp van bijvoorbeeld de oudercommissie. Zo bespaart u op de kosten en betreft u de ouders bij het project. Financiën kunnen op verschillende manieren worden geworven en de leerlingen kunnen hier zelfs aan meehelpen. Van het inzamelen van flessen tot het verkopen van baksels, alle beetjes helpen.

Wij hopen u voldoende geïnformeerd en geadviseerd te hebben over het belang van groene schoolpleinen en hoe leuk het kan zijn voor kinderen. Wij wensen u veel succes voor als u besluit om over te stappen naar een groen schoolplein.

Extra informatie/inspiratie

Informatie over schoolpleinen

Hier kunt u nog eens in detail nalezen hoe u het beste kunt beginnen aan een groen schoolplein: [Het 10-stappenplan naar een groen schoolplein - Natuur Voor Elkaar](#). Ook staan hier handige video's op voor meer informatie.

Op deze site kunt u meer informatie vinden over het financieren van een schoolplein en eventuele subsidieaanvragen: [Hoe financier je een groen schoolplein? \(Rosanovum.nl\)](#)

Voor extra informatie over groene schoolpleinen kunt u de site van Springzaad eens bekijken:

[Springzaad: meer ruimte voor natuur en kinderen - Springzaad](#)

Eens zien hoe het in het Zuiden van het land eraan toe gaat? [Aan de slag | Groenblauwe Schoolpleinen](#) onder het kopje aan de slag staat ook nog meer informatie over waar u aan moet denken vóór het plaatsen van een groen schoolplein.

Meer over de duurzame tuin: [Wat is een duurzame en ecologische tuin? - Janse en Berkhof \(janseberkhoftuinen.nl\)](#)

Veel gemaakte fouten bij het aanleggen van een groen schoolplein en hoe moet het dan wel? [Groen schoolplein in 9 stappen \(speelnatuur.nl\)](#)

Informatie over het aanschaffen van materialen en planten/bomen

Voor al uw bollen, planten en zaden: [Cruydt-Hoeck Wildeplantenzaden & Bloemenweidemengsels \(cruydhoeck.nl\)](#)

Op zoek naar een wilgentunnel, hut of tribune? [De Bleeslat wilgenvlechters](#)

Wilt u meer weten over de verschillende typen ondergronden, of wilt u er een aanschaffen? Kijk dan eens op de site van Donker Ondergronden, zij specialiseren zich in valdempende ondergronden:

[Assortiment ondergronden - De juiste ondergrond voor elk terrein \(donkergroep.com\)](#)

Voor inheemse boomsoorten en hoe ze te planten: [Inheemse soorten - Heel Drenthe Zoemt](#)

Robinia speeltoestellen vindt u hier: [Robinia Speeltoestellen | Houten speeltoestellen | LuduQ Hengelo](#)

Voor meer inspiratie

Toch nog niet helemaal overtuigd? Hier zijn nog zeven redenen vanuit de praktijk om over te stappen op een groen schoolplein: [7 goede redenen uit de groene praktijk - Springzaad](#)

Voorbeelden in de praktijk? Hier kunt u scholen en natuurspeelplaatsen bij u in de buurt vinden:

[Speelnatuurkaart - Springzaad](#)

Natuurlijk mag niemand vergeten worden! [Inclusief spelen - Samen spelen, ook met een beperking \(donkergroep.com\)](#)

Wat kunt u doen met een ondergrond? [Donker Ondergronden - Lookbook; een pagina vol inspiratie \(donkergroep.com\)](#)

Wat kunt u nou doen voor een duurzamer schoolplein? [Inspiratie voor maatregelen | Groenblauwe Schoolpleinen](#)

<https://www.groenblauweschoolpleinen.nl/projecten/ikc-de-regenboog-maassluis/>

<https://donkergroep.com/nl/donker-spelen/specialismen/groene-schoolpleinen/>

Hoe gebruikt u vertelstenen in de klas? <https://klasvanjuflinda.nl/spelen/binnen/37410/hoe-gebruik-je-verhaalstenen-in-de-klas/>

Bijlage 1: De negen stappen naar een beweegvriendelijke omgeving

Vanuit Kenniscentrum Sport en Bewegen is er een 9 stappenplan naar een beweegvriendelijke omgeving. Neem uzelf mee door het proces om te komen tot een onderbouwd beleid voor een beweegvriendelijke omgeving.

Wanneer je met de beweegvriendelijke omgeving aan de slag gaat, is het goed om je te realiseren dat er drie verschillende niveaus zijn (zie figuur 2):

Macroniveau: strategische visie of omgevingsvisie

Het macro-niveau gaat over de missie van een gemeente zoals de gezonde stad, groene stad, Healthy Ageing, Child-Friendly City, etc. De missie, maar ook de omgevingsvisie, dient als paraplu voor al het gemeentelijk beleid rondom de gezonde leefomgeving.

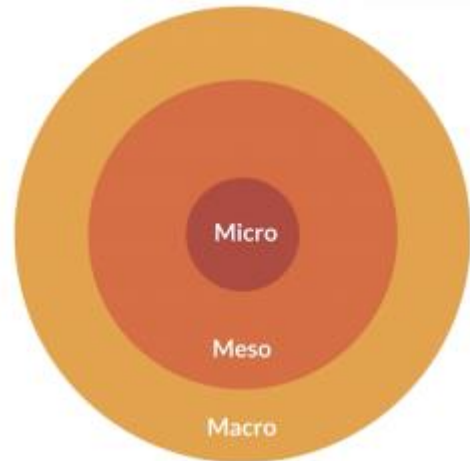
Meso-niveau: beleidsplan en/of kanskaart

Het meso-niveau gaat over gemeentelijk beleid van de beweegvriendelijke omgeving. Dit kan de volgende elementen bevatten: sport, spelen, bewegen, actief transport, gezonde mobiliteit, het lokaal sportakkoord, het preventieakkoord en zo zijn er nog vele voorbeelden te noemen.

Micro-niveau: actieplan beweeglocatie

Het micro-niveau is het uitvoeringsniveau, dat zijn de concrete uitwerkingen voor het beweegvriendelijk inrichten van een plek of route, denk aan het aanleggen van een pumtrack, speelterrein, beweegtuin of skeelerroute.

‘De negen stappen naar een beweegvriendelijke omgeving’ is gericht op een beweegvriendelijke omgeving op het meso-niveau.

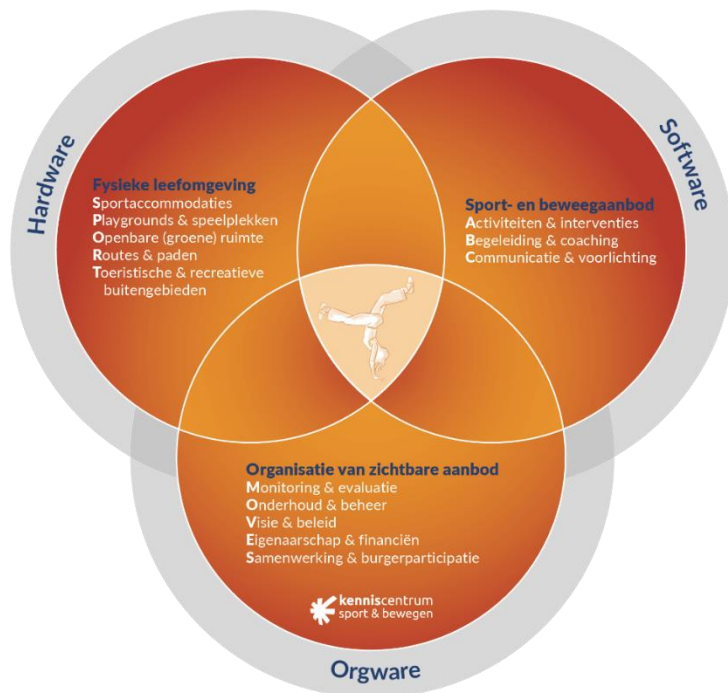
Figuur 43: de verschillende niveaus

Wat is een beweegvriendelijke omgeving?

Een **beweegvriendelijke omgeving** (BVO) is een leefomgeving die mensen faciliteert, stimuleert en uitdaagt om te bewegen, spelen en te sporten. Denk bij bewegen onder andere aan verplaatsen, ontmoeten en recreëren. Binnen een beweegvriendelijke omgeving onderscheiden we actief verplaatsen (zoals lopen en fietsen naar werk), recreatief bewegen (zoals buiten spelen of wandelen) en sportief bewegen (zoals mountainbiken of hardlopen).

Deze definitie van een beweegvriendelijke omgeving is nadrukkelijk breder dan alleen de **fysieke omgeving en voorzieningen** (hardware). Het gaat ook om de **activiteiten** (software) en de **organisatie** (orgware). Een goed geasfalteerd fietspad door een bos is immers niet beweegvriendelijk als een gebruiker het fietspad niet gebruikt, omdat men het niet veilig vindt. (zie figuur 3)

Als gelegenheid, georganiseerd aanbod en het proces achter het zichtbare aanbod op elkaar zijn afgestemd, kan beweeggedrag gemaximaliseerd worden. Dit wordt weergegeven als het middelste vlak in onderstaande figuur.

Figuur 44: Het BVO-model

Het BVO-model onderscheidt in het proces drie fases om te komen tot een beweegvriendelijke omgeving met elk hun eigen stappen: bedenken, verwezenlijken en opvolgen.

Fase 1: Bedenken

Stap 1: Agenderen

Het agenderen van het ontwerp en de inhoud. Bij het agenderen van het ontwerp zijn er drie dingen erg van belang: De **aanleiding**, het duidelijk maken van de **urgentie** en het hebben van voldoende **draagvlak**.

Stap 2: Visie vormen

Om de koers van de gemeente te bepalen is het van belang dat visie en doelen heel duidelijk worden omschreven. Wat wilt u precies bereiken? Welke doelgroepen wilt u activeren, welke thema's moeten specifiek geagendeerd worden en in welke gebieden ligt de prioriteit? Het gaat om het effect dat u creëert, niet het doel op zich!

Stap 3: Analyseren

De volgende stap is om op basis van de opgestelde visie te gaan analyseren wat er speelt in het gebied waarin u aan de slag wilt met de openbare ruimte. Daarnaast gaat u in deze stap ook analyseren waar uw mogelijke uren en middelen voor het plan kunt vinden. Let op! De gebruiker staat centraal. Voer ook een BVO scan uit.

Stap 4: Doelen stellen

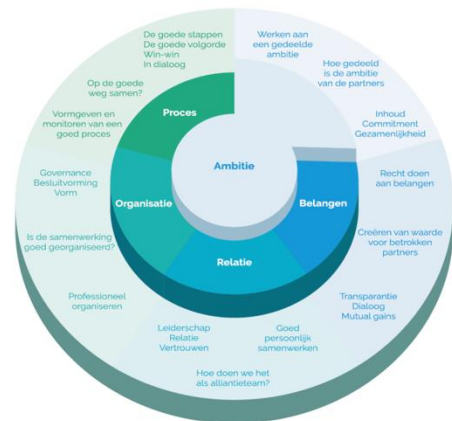
In stap 2 en 3 is de visie gevormd en de huidige situatie geanalyseerd. Gebruikt u dit om de ambities en prioriteiten te bepalen en doelen te stellen voor een wijk, stadsdeel of gemeente. Zorg dat uw doelen SMART zijn.

Fase 2: Verwezenlijken

Stap 5: Organiseren

Bij het vormen van het projectteam is het belangrijk dat u ervoor zorgt dat de organisaties en personen in het projectteam de ambitie delen. Kijk ook verder dan alleen de sector sport & bewegen.

Kaats en Van Opheij (2012) ontwikkelden het 'Common Eye Model' voor een goede samenwerking tussen organisaties en onderscheiden daarin 5 kenmerken. Allereerst een gedeelde ambitie, die staat centraal. Daarnaast is belangrijk om te zorgen voor een goede relatie, helderheid over elkaars belangen, goede afspraken en een heldere structuur en een duidelijk vormgegeven proces dat gemonitord wordt. (Zie figuur 4)

Figuur 45: The Common Eye Model

Stap 6: Planvorming

Voor het realiseren van het **beleidsplan** of de **kansenkaart** zult u in samenwerking met het projectteam een uitvoeringsplan moeten maken. In dat plan formuleert u wat u gaat doen in het komend jaar om doelstellingen uit het beleidsplan te realiseren.

Stap 7: Realiseren

Al het voorwerk is gedaan, nu gaat u met het projectteam aan de slag om plannen te gaan uitvoeren en managen. U kunt bijhouden wat er is gerealiseerd op een **outputlijst**, die u maakt op basis van de acties uit het beleidsplan.

Fase 3: Opvolgen

Stap 8: Monitoren en evalueren

De fase van opvolgen is nu aan de beurt. De monitoring en evaluatie van het beleid of de uitkomsten van de kansenkaart kunnen bijdragen aan het verder verbeteren van de beweegvriendelijke omgeving. U kijkt in deze fase ook naar de outcome en de impact.

Stap 9: Borgen en verankeren

Borgen van een beweegvriendelijke omgeving kan zowel op het 1e niveau (bv. omgevingsvisie), op het 2e niveau (zoals gezondheidsbeleid, verkeer- en vervoerbeleid, speelbeleid, sportbeleid, etc.), als op het 3e niveau in de wijk (scholen, wijkcentra, sportverenigingen, boswachter, handhaving, onderhoud & beheer, etc.). Hierbij gaat het niet alleen om het onderhoud van de omgeving (hardware) die u heeft gecreëerd, het gaat ook om de software en orgware die er is opgezet.

Borging van de beweegvriendelijke omgeving is cruciaal om op lange termijn de effecten van gedane investeringen en geleverde inspanningen te kunnen zien.

Heeft u meer vragen en/of wilt u meer informatie en kennis over 'de 9 stappen naar een beweegvriendelijke omgeving'. Bekijk dan de website van kenniscentrumsportenbewegen.nl/stappenplan-beweegvriendelijke-omgeving.

Bijlage 2: Bomen Tabel

Bosplantsoen

Soort voor vochtige tot natte omstandigheden	i.	Om.	Opmerkingen
Boswilg (<i>Salix caprea</i>)	x	r	Zeer snelle groeier/verdringer
Geoorde Wilg (<i>Salix aurita</i>)	xx	mr	Blijft beperkt in omvang
Grauwe wilg (<i>Salix cinerea</i>)	x	r	Zeer snelle groeier/verdringer
Gewone es (<i>Fraxinus excelsior</i>)		r	Snelle groeier/ essentaksterfte
Inlandse vogelkers (<i>Prunus padus</i>)	x	r	Geurend
Sleedoorn (<i>Prunus spinosa</i>)	x	r	Geeft wortelopslag
Gelderse roos (<i>Viburnum opulus</i>)		r	In lage aantallen toepassen
Zachte berk (<i>Betula pubescens</i>)		mr	hoogveen(ontginnings)gebieden
Zwarte els (<i>Alnus glutinosa</i>)		r/ma	Voedselrijke natte omstandigheden
Soort voor matig vochtige tot droge omstandigheden	i.	Om.	Opmerkingen
Egelantier (<i>Rosa rubiginosa</i>)		mr	Beperkt toepassen/zeldzaam
Eenstijlige meidoorn (<i>crataegus monogyna</i>)	x	mr	
Hazelaar (<i>Corylus avellana</i>)		mr	
Hondsroos (<i>Rosa canina</i>)		r	Heeft burens als steun nodig
Wilde lijsterbes (<i>Sorbus aucuparia</i>)		r	
Kardinaalsmuts (<i>Euonymus europaeus</i>)		mr	Zeldzaam/beperk toepassen
Klimop (<i>Hedera helix</i>)*	xx	r	Hechtwortels aan takken: klimplant
Hulst (<i>Ilex aquifolium</i>)	x	mr	Op rijkere ongestoorde (bos)bodems
Vuilboom (<i>Rhamnus frangula</i>)	xx		Geeft bes en bloei gehele groeiseizoen
Wilde appel (<i>Malis sylvestris</i>)	x	r	Zeldzaam/beperkt toepassen
Wilde kamperfoelie (<i>Lonicera peryclimenum</i>)	x	mr	Groeit in bomen en struiken: klimplant
Zoete kers (<i>Prunus avium</i>)		r	boomvormer
Zomereik (<i>Quercus robur</i>)		mr	Dominante soort op oa houtwallen
Geschikt voor droge omstandigheden	i.	Om.	Opmerkingen
Ruwe berk (<i>Betula pendula</i>)		a/mr	Begeleidende soort
Gewone Vlier (<i>Sambucus nigra</i>)	x	r	Maximaal 10% van totale aantal
Wilde Brem (<i>Cytisus scoparius</i>)		a	Omgewerkte zandgrond

i. belangrijke soorten voor insecten

Om. eisen omstandigheden bodem (r: voedselrijk, mr: matig voedselrijk, ma: matig voedselarm, a: voedselarm)

Laanbomen

Soort	opmerkingen
Zomereik (<i>Quercus robur</i>)	
Gewone beuk (<i>Fagus sylvatica</i>)	Erfboom
Kleinbladige Linde (<i>Tilia cordata</i>)	Geschikt als knotboom/ erfboom
Koningslinde (<i>Tilia x vulgaris "Palida"</i>)	Geschikt als knotboom/ erfboom
Gewone Es (<i>Fraxinus excelsior</i>)	Gevoelig voor essentaksterfte
Zwarte Els (<i>Alnus glutinosa</i>)	
Ruwe berk (<i>Betula pendula</i>)	

Bijlage 3: Fondsen en subsidies

In deze bijlage kunt u alle links naar eventuele subsidies voor uw schoolplein vinden.

- Subsidie voor het aanleggen van een moestuin: [Subsidie Jong Leren Eten - Jong Leren Eten \(ivn.nl\)](#)
- Subsidie voor het planten van bomen: [Scholen - Plant een boom Drenthe](#)
- Als u wilt weten welke subsidies er voor uw regio nog meer zijn kunt u kijken op: [Kies uw gemeente – Subsidie aanvragen](#). Deze subsidies verschillen per regio en zijn voor scholen of particulieren.
- Subsidie voor het inzaaien van bermen (voor buurtbewoners) [Subsidie Groene Bewonersinitiatieven Drenthe - Provincie Drenthe](#)
- [Subsidie voor waterinitiatieven | Waterschap Hollandse Delta \(wshd.nl\)](#)

De fondsen en subsidies die uitgegeven kunnen worden aan scholen verschillen per gemeente. Vraag eens bij uw gemeente uit welke fondsen en subsidies er zijn!

Een aantal voorbeelden van fondsen:

- Jantje Beton: [Stop nooit met spelen! - Jantje Beton](#)
- Coöperatieve fonds Rabobank: [Onze coöperatieve bijdrage - Noordenveld West Groningen - Rabobank](#)
- BPD cultuurfonds: [BPD Cultuurfonds | bpdcultuurfonds.nl](#)

Literatuurlijst

Het belang van buiten educatie

1. McDonald, R.I.; Beatley, T.; Elmqvist, T. The green soul of the concrete jungle: The urban century, the urban psychological penalty, and the role of nature. *Sustain. Earth* 2018, 1, 3. [CrossRef]
2. Saunders, T.J.; Vallance, J.K. Screen time and health indicators among children and youth: Current evidence, limitations and future directions. *Appl. Health Econ. Health Policy* 2017, 15, 323–331. [CrossRef]
3. Carson, V.; Hunter, S.; Kuzik, N.; Gray, C.E.; Poitras, V.J.; Chaput, J.-P.; Saunders, T.J.; Katzmarzyk, P.T.; Okely, A.D.; Connor Gorber, S. Systematic review of sedentary behaviour and health indicators in school-aged children and youth: An update. *Appl. Physiol. Nutr. Metab.* 2016, 41, S240–S265. [CrossRef]
4. Mullan, K. A child's day: Trends in time use in the UK from 1975 to 2015. *Br. J. Sociol.* 2019, 70, 997–1024. [CrossRef]
5. Clements, R. An investigation of the status of outdoor play. *Contemp. Issues Early Child.* 2004, 5, 68–80. [CrossRef]
6. Bell, A.C.; Dymont, J.E. Grounds for health: The intersection of green school grounds and health-promoting schools. *Environ. Educ. Res.* 2008, 14, 77–90. [CrossRef]
7. van Dijk-Wesselius, J.; Maas, J.; Hovinga, D.; van Vugt, M.; van den Berg, A. The impact of greening schoolyards on the appreciation, and physical, cognitive and social-emotional well-being of schoolchildren: A prospective intervention study. *Landsc. Urban Plan.* 2018, 180, 15–26. [CrossRef]
8. Herrington, S.; Brussoni, M. Beyond physical activity: The importance of play and nature-based play spaces for children's health and development. *Curr. Obes. Rep.* 2015, 4, 477–483. [CrossRef]
9. Danks, S.G. *Asphalt to Ecosystems: Design Ideas for Schoolyard Transformation*; New Village Press: New York, NY, USA, 2010.
10. Stevenson, K.T.; Moore, R.; Cosco, N.; Floyd, M.F.; Sullivan, W.; Brink, L.; Gerstein, D.; Jordan, C.; Zaplatosch, J. A national research agenda supporting green schoolyard development and equitable access to nature. *Elem. Sci. Anthr.* 2020, 8, 406. [CrossRef]
11. Fyfe-Johnson, A.L.; Hazlehurst, M.F.; Perrins, S.P.; Bratman, G.N.; Thomas, R.; Garrett, K.A.; Hafferty, K.R.; Cullaz, T.M.; Marcuse, E.K.; Tandon, P.S. Nature and Children's Health: A Systematic Review. *Pediatrics* 2021, 148, e2020049155. [CrossRef]
12. Bikomeye, J.C.; Balza, J.; Beyer, K.M. The Impact of Schoolyard Greening on Children's Physical Activity and Socioemotional Health: A Systematic Review of Experimental Studies. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 535. [CrossRef]
13. Luchs, A.; Fikus, M. A comparative study of active play on differently designed playgrounds. *J. Adventure Educ. Outdoor Learn.* 2013, 13, 206–222. [CrossRef]
14. Jansson, M.; Gunnarsson, A.; Mårtensson, F.; Andersson, S. Children's perspectives on vegetation establishment: Implications for school ground greening. *Urban For. Urban Green.* 2014, 13, 166–174. [CrossRef]
15. Zamani, Z.; Moore, R. The cognitive play behavior affordances of natural and manufactured elements within outdoor preschool settings. *Landsc. Res.* 2013, 1, 268–278.
16. van Dijk-Wesselius, J.E.; Maas, J.; van Vugt, M.; van den Berg, A.E. A comparison of children's play and non-play behavior before and after schoolyard greening monitored by video observations. *J. Environ. Psychol.* 2022, 80, 101760. [CrossRef]
17. Kreutz, A.; Timperio, A.; Veitch, J. Participatory school ground design: Play behaviour and student and teacher views of a school ground post-construction. *Landsc. Res.* 2021, 46, 860–877. [CrossRef]
18. Gibson, J. *The Ecological Approach to Visual Perception*; Houghton, Mifflin and Company: Boston, MA, USA, 1979.
19. Heft, H. Affordances of children's environments: A functional approach to environmental description. *Child. Environ. Q.* 1988, 5, 29–37.

20. Lerstrup, I.; Konijnendijk van den Bosch, C. Affordances of outdoor settings for children in preschool: Revisiting heft's functional taxonomy. *Landsc. Res.* 2017, 42, 47–62. [CrossRef]
21. Nicholson, S. The Theory of Loose Parts, An important principle for design methodology. *Stud. Des. Educ. Craft Technol.* 1972, 4, 5–14.
22. Tovey, H. *Laat ze Buiten Spelen: Pleidooi Voor Gezonde Risico's*; Maklu: Antwerpen, Belgium, 2011.
23. Carson, V.; Lee, E.-Y.; Hewitt, L.; Jennings, C.; Hunter, S.; Kuzik, N.; Stearns, J.A.; Unrau, S.P.; Poitras, V.J.; Gray, C. Systematic review of the relationships between physical activity and health indicators in the early years (0–4 years). *BMC Public Health* 2017, 17, 854.
24. Janssen, I.; LeBlanc, A.G. Systematic review of the health benefits of physical activity and fitness in school-aged children and youth. *Int. J. Behav. Nutr. Phys. Act.* 2010, 7,
25. [CrossRef] 40. Fjørtoft, I. Landscape as playscape: The effects of natural environments on children's play and motor development. *Child. Youth Environ.* 2004, 14, 21–44.
26. Raney, M.A.; Hendry, C.F.; Yee, S.A. Physical activity and social behaviors of urban children in green playgrounds. *Am. J. Prev. Med.* 2019, 56, 522–529. [CrossRef]
27. Raney, M.A.; Bowers, A.L.; Rissberger, A.L. Recess Behaviors of Urban Children 16 Months After a Green Schoolyard Renovation. *J. Phys. Act. Health* 2021, 1, 563–570. [CrossRef]
28. Pagels, P.; Raustorp, A.; De Leon, A.P.; Mårtensson, F.; Kylin, M.; Boldemann, C. A repeated measurement study investigating the impact of school outdoor environment upon physical activity across ages and seasons in Swedish second, fifth and eighth graders. *BMC Public Health* 2014, 14, 803. [CrossRef]
29. Dymont, J.E.; Bell, A.C. Grounds for movement: Green school grounds as sites for promoting physical activity. *Health Educ. Res.* 2008, 23, 952–962. [CrossRef]
30. Boldemann, C.; Blennow, M.; Dal, H.; Mårtensson, F.; Raustorp, A.; Yuen, K.; Wester, U. Impact of preschool environment upon children's physical activity and sun exposure. *Prev. Med.* 2006, 42, 301–308. [CrossRef]
31. Bandura, A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychol. Rev.* 1977, 84, 191–215. [CrossRef]
32. Bronfenbrenner, U.; Morris, P.A. The ecology of developmental processes. *Handb. Child Psychol.* 1998, 1, 993–1028.
33. Catalano, R.F.; Hawkins, J.D. The social development model: A theory of antisocial behavior. In *Delinquency and Crime: Current Theories*; Hawkins, J.D., Ed.; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 1996.
34. Athey, I. Contributions of play to development. In *Child's Play: Developmental and Applied*; Yawkey, T.D., Pellegrini, A.D., Eds.; Routledge: Oxfordshire, UK, 2018; Volume 20, pp. 8–28.
35. Rumjaun, A.; Narod, F. Social Learning Theory—Albert Bandura. In *Science Education in Theory and Practice*; Springer: Berlin/Heidelberg, Germany, 2020; pp. 85–99.

Overig gebruikte bronnen

Actueel, W. (2020, September 3). *MUURSCILDERINGEN MAASSLUIS - Rijnmond*

Nieuws. Rijnmond Nieuws. <https://www.schiedamsnieuws.nl/muurschilderingen-maassluis/>

Hoyng, J. H. (2023). De kunst van een beweeg vriendelijke omgeving. In

Kenniscentrum Sport & Bewegen.

IVN Nederland. (2023, March 3). *Wat wij doen - IVN*. IVN. <https://www.ivn.nl/wat-wij-doen/>

Kennislab Bior Noord. (2023, March 30). *Home - Kennislab Bior Noord / Bewegen in de openbare ruimte*. <https://www.kennislabbiornoord.nl/>

Over ons - Sportkracht12. (2022, October 10). Sportkracht12. <https://sportkracht12.nl/over-ons/>

SportDrenthe. (2023, January 25). *Wie zijn wij - Sportdrenthe*. <https://sportdrenthe.nl/wie-zijn-wij/>

Tegeltjeswijsheid. (n.d.). *10 legendarische Johan Cruijff uitspraken - Tegeltjeswijsheid.nl*. <https://www.tegeltjeswijsheid.nl/blogs/10-legendarische-johan-cruijff-uitspraken>

6.858 is het aantal basisscholen in Nederland • BoldData. (2021, February 16).

BoldData. <https://bolddata.nl/nl/bedrijven/nederland/basisscholen/>